

Брагіна Т.М.

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри культурології та медіа-комунікацій
Харківської державної академії культури*

Білик О.М.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мистецтвознавства,
літературознавства та мовознавства
Харківської державної академії культури*

ЕКСПЛІКАЦІЯ ПАМ'ЯТІ В СТУДІЯХ П. РІКЬОРА ТА П. НОРА

Актуальність меморіальної парадигми сучасного соціогуманітарного пізнання спонукає представників різних наук до дослідження феноменів пам'яті, забуття, комеморації. Серед найбільш впливових і авторитетних учених, що створили оригінальні меморіальні концепції, чільне місце посідають французька філософська та історіографічна школи, репрезентовані іменами П. Нора та П. Рікьора.

Метою даної розвідки є порівняльний аналіз експлікацій пам'яті в роботах П. Рікьора та П. Нора.

На думку П. Рікьора, «ні феноменологія індивідуальної пам'яті, ні соціологія колективної пам'яті не можуть мати під собою стійких підстав, якщо кожна з них відповідно вважає справедливим тільки одну з протилежних тез» [1, с. 174]. Він пропонує дослідити можливості комплементарного потрактування цих «антагоністичних» підходів [1, с. 174]. Автор застосовує «поняття атрибуції кому-небудь психічних операцій» [1, с. 175]. Він зазначає: «По-перше, атрибуція так тісно змикається з конститутивним відчуттям присутності спогаду і з діяльністю розуму, що відкладання приписування здається вищою мірою абстрактним. Поворотна форма дієслів, які відносяться до пам'яті, свідчить про це змикання, в силу якого згадувати про щось означає згадувати про себе. Ось чому внутрішнє дистанціювання, відзначене відмінністю між дієсловом «згадувати» (*se souvenir*) та іменником «спогад» (*un souvenir, des souvenirs*), може залишитися непоміченим. Це змикання атрибуції з ідентифікацією та

іменуванням мнемонічних феноменів, безсумнівно, пояснює ту легкість, з якою прибічники традиції «внутрішнього розсуду» змогли безпосередньо приписати пам'ять сфері «я». У цьому сенсі про школу «внутрішнього розсуду» можна сказати, що для неї характерне заперечення дистанції, завдяки якій ми – якщо говорити мовою Гуссерля – здатні відрізнити ноему («що» спогаду) від ноезису (акту спогаду), котрий отримав відбиток у «хто» [1, с. 177, 178].

На відміну від дослідження місць пам'яті П. Нора, концепція пам'яті та забуття П. Рікьора виходить не з культурно-історичного виміру дійсності, а формує феноменологічний, філософський «кадр» її сприйняття, на основі котрого створюється систематизація наукових підходів до феномену пам'яті. Автор формує власні рефлексії на основі аналізу філософських концепцій Платона, Аристотеля, Августіна, Д. Локка, Е. Гуссерля та ін..

На думку П. Рікьора, судження П. Нора «близьке до судження філософа Карла Ясперса, який виносить рішення про «духовну ситуацію нашого часу»» [1, с. 559]. П. Рікьор пояснює: «Пам'ять... (для П. Нора) являє собою не загальну здатність, котру досліджує феноменологія, а культурну конфігурацію,... історія ж – це не об'єктивна операція, яку досліджує епістемологія, а рефлексія другого порядку, що... позначається терміном «історіографія», який розуміється як історія історії» [1, с. 559].

Таке потрактування не є достатньо чітким. Слід зазначити, що П. Нора розуміє історичну науку і реальність як комплементарні частини єдиного цілого, аверс і реверс однієї монети. Можна сказати, що його погляд конотує з потрактуванням капіталістичного суспільства у праці «Протестантська етика і дух капіталізму» М. Вебера як єдності, створеної економіко-фінансовою і ментальною складовими. Отже, «культурна конфігурація» потрактовується П. Нора не тільки як матеріальне підґрунтя місць пам'яті, а водночас і як епістемологічне джерело історичних досліджень пам'яті. Для П. Рікьора ж, котрий надає своєму дослідженню пам'яті систематично-науковий характер, важливим є відстежити «перехід від феноменології пам'яті до епістемології наукової історії», встановити співвідношення феноменологічного, епістемологічного і герменевтичного підходів [1, с. 132].

П. Рікьор підкреслює, що рефлексії П. Нора «торкаються не події, а ситуації», на «фоні» якої «вперше вели мову про місця пам'яті» [1, с. 559]. Дослідник зазначає: «Перехід від тілесної пам'яті до пам'яті про місця забезпечений актами, котрі є настільки ж важливими, як і акти

орієнтування, переміщення і особливо звикання. Ми згадуємо про нашу подорож і відвідування пам'ятних місць, які розташовані саме на поверхні заселеної землі. Відтак, згадувані «речі» тісно асоціюються з місцями. І зовсім не випадково ми кажемо про те, що відбулося, що воно мало місце. Саме на цьому первісному рівні конституюється феномен «місць пам'яті» – ще до того, як вони перетворюються на посилання для історичного пізнання. Ці місця пам'яті виступають, перш за все, як reminders – опорні пункти спогадів,... як безмовна заміна втраченої пам'яті. Місця «живуть», як живуть записи, монументи, можливо, як документи... Саме завдяки цій близькості, що існує між спогадами і місцями, могло скластися дещо на кшталт *ars memoriae* як метод *loci*...» [1, с. 68].

На думку П. Рікьора, «зв'язок між спогадом і місцем становить складну проблему, що буде найбільш помітним у точці з'єднання пам'яті та історії». Автор розглядає датування і локалізацію як взаємопов'язані феномени, «які свідчать про існування нерозривного зв'язку між проблематикою часу і проблематикою простору» [1, с. 69]. Він уточнює, що питання полягає у тому, «якою мірою феноменологія датування і локалізації може складатися без звернення до об'єктивного пізнання геометричного... простору і хронологічного часу, пов'язаного з фізичним рухом»? [1, с. 69]. Це питання постає «при всіх спробах оволодіти *Lebenswelt*, котрий передує – якщо не історично, то концептуально – світу, (ре)-конструйованому науками про природу» [1, с. 69]. П. Рікьор робить висновок: «Отже, дата як місце у часі очевидно сприяє первинній поляризації мнемонічних феноменів, їх поділу на звичку і власне пам'ять» [1, с. 69].

Література

1. Рикер П. Память, история, забвение/ П. Рикер. – М. ; Изд-во гуманитарной литературы, 2004. – 728 с.